

Voor en na de emotiebaan

Aan de plattegrond van de stad kunnen we nog zien waar vroeger de grachten hebben gelopen. Overal staan nu hoge hotels in plaats van de statige herenhuizen die hier nog minder dan duizend Aardjaren geleden massaal bezoek van toeristen hadden gelokt. Prenten en foto's in antieke naslagwerken geven een beeld, maar meer ook niet, van de harmonieuze architectuur die het straatbeeld toen beheerste. De maquette van de oude stad, het eerste wat je ziet na aankomst op Ruimtehaven Adam, geeft een betere indruk van de oude glorie. Dit was een stad van echte mensen, dit was een levende stad.

We zien de maquette. We nemen lijnen en vlakken waar. We constateren hoogte en breedte en gradaties van grijs, en ons feilloos brein verstrekt ons de illusie van diepte. Berekent het perspectief, een automatisme. Input uit vijf waarnemingscentra: onze ogen; en de computer van ons brein laat ons weten wat hij denkt dat wij zien.

Gevelrijen van strakke, gecalculeerde schoonheid. Spiegelbeelden in het water van de grachten. Boogvormige bruggen, onverwachte doorkijkjes, beschutte

pleinen. Soms, plotseling, onbelemmerd uitzicht op open water. Uitheemse, intens menselijke geometrie. De reconstructie van de mensenstad Adam, schaal 1 op 50, uitgestald in de immense aankomsthal van de ruimtehaven.

Eenieder peinst bij de aanblik van dit schaalmodel. Eenieder bespeurt in zijn hoofd een tinteling van vreemdheid, en het merkwaardig zeuren van een maar half begrepen, half beseft, stukje onvolledigheid. Een kil briesje uit het Niets, het Niets waarvan je was vergeten dat het bestond.

De maquette brengt mijn twee vrienden en mij moeiteloos in trance. Wij hebben geen oog voor de krioelende horden volksgenoten die zich met ons om deze bezienswaardigheid verdringen. Zij wijzen op de sierlijke kerktorens, die worden omringd door om beschutting zoekende, aanhankelijk gegroepeerde huisjes. Zeker, zij wijzen, en ook zelf wijs ik en praat ik, maar wij allen volgen uitsluitend onze eigen blik en dromen onze eigen droom.

Het is een festijn van wit en grijstinten en zwart, een evenwichtige schatkamer van oogstrelende vormen en contrasten, een haast grenzeloze speeltuin voor onze esthetische reflexen. Een spiegel is het. En in die spiegel

zien we geen spoor van gevoel, geen vleugje emotie, want in een spiegel zie je alleen jezelf.

Wij kennen geen echte emoties. We kennen fysieke stimulus-response-reacties die aangenaam van aard kunnen zijn of onaangenaam. We kennen ook intellectuele genoegens, zoals het kijken naar kunstwerken, het lezen van Aardse literatuur en het oplossen van wetenschappelijke problemen. Maar gevoelens kennen wij niet. Onze geest is niet in staat ze op te wekken, ons lichaam bespeurt ze niet. We zouden ze misschien ook nooit hebben gemist, als we in de boeken van de mensen niet hadden gelezen over Triomf, Liefde, Eenzaamheid, Verdriet, Haat, Schaamte, Extase, Verlegenheid, Angst, Woede en al die andere gemoedsaandoeningen. Wij zijn als blindgeborenen die horen vertellen over de voor hen ontoegankelijke wereld van vormen en kleuren en vergezichten.

Trouwens, kleuren zien wij ook niet, maar dat is wel het minste.

Adam zien en dan sterven.

Van jongs af aan zijn wij grootgebracht met die slagzin. Als kind weet je al, dat ook je eigen leven een begrensde duur heeft. Je weet het op een vage, afstan-

delijke manier en het dringt niet echt tot je door. Oude familieleden gaan op reis naar de Aarde – want daar is Adam en nergens anders – en je ziet ze nooit meer terug. Besef je dat werkelijk? Gelukkig niet. Het afscheid heeft trouwens altijd een feestelijk, vrolijk karakter.

Onze wereld heeft genoeg te bieden om je geest te verstrooien en je lichaam aangenaam bezig te houden. Wat dat betreft hebben we veel van de mensen geleerd. Wie kan zich een leven zonder de rijkdom van hun muziek en hun boeken nog voorstellen? Maar dan komt de tijd dat je de tekenen begint te verstaan. Goede kennissen, dierbare vrienden uit je directe omgeving vertrekken. Nog steeds is het feest. Opgetogen nemen ze afscheid: eindelijk gaan ze naar Adam, de apotheose van hun leven tegemoet. Adam wacht op hen, zoals Adam straks ook op jou zal wachten.

En nu op mij.

De bezichtiging van de maquette van het oude Adam heeft mijn eigenoten Coda en Garm en mijzelf in een wat plechtige stemming gebracht. In stilte lopen we naar ons hotel in het hart van de stad. Zwijgend gaan we naar onze gezamenlijke kamer.

Door het venster zien we de skyline van het hedendaagse Adam. Allemaal wolkenkrabbers, fantasieloos gegroepeerd rond het Gnostisch Instituut.

‘Zal ik de ruit polariseren?’

Mijn vrienden knikken bevestigend.

Nu zien we vanaf onze bedden nog alleen het panorama van de oude stad, kunstig gereproduceerd op drie van de vier wanden van het ruime vertrek.

We spreken niet, mijn eigenoten Garn en Coda en ik, maar ook zonder woorden begrijpen wij elkaar.

Ik heb het steeds erg goed met hen kunnen vinden. Onze trias is nu bijna honderd cycli lang een voorbeeld geweest voor de jongeren. Vlak na mijn geboorte heeft mijn ei, door een ongelukkige samenloop van omstandigheden, bijna een kwart cyclus op het ziedende vocht van het Cholmeer rondgedreven voordat het werd teruggevonden. Onze vaders waren bang dat ik, die als zwaarste het langst ondergedompeld was geweest, daar nadelige gevolgen van zou ondervinden. Daarvan is echter tot nu toe niets gebleken, en als het nog ooit moet blijken, zal het nu spoedig moeten gebeuren.

Morgen zullen we de bestemming van onze verre reis bereiken. In mij bespeur ik een vage gewaarwording

die de mensen omschreven zouden hebben als ‘popelende verwachting’.

De Aarde heeft vele mooie steden gekend, stuk voor stuk een maquette meer dan waard. Maar door een historisch toeval is in de periode van Verval alleen in Adam een nog functionerend Gnostisch Instituut intact gebleven. We weten niet hoe het werkt. We weten niet hoe lang het nog dienst zal doen. Dat is ons verteld, zo hebben wij geleerd. Wij grijpen de kans zolang het nog kan. Daarna zal het leven voor mijn volk zeer leeg en zeer zinloos worden. Eén keer naar het Gnostisch Instituut, één keer een echte, menselijke emotie voelen, meer verlangen wij niet, maar ook bepaald niet minder.

Wij noemen het de Emotiebaan. Ik weet niet wie dat heeft bedacht, maar ik vind het een treffende benaming.

Wij zijn ingedeeld om 9.40 uur. De Aardse tijdrekening, die iets te maken heeft met de rotatie van de planeet om die ene onbeduidende zon, is nog wat onwennig. Om zeker te zijn van tijdige aanwezigheid staan we al veel te vroeg op de stoep. Boven de ingang van het indrukwekkende pand – dat in werkelijkheid overigens toch iets kleiner blijkt dan ik me had voorgesteld – staat in gouden letters KEN UZELF. Het zijn

woorden uit de taal die vroeger in Adam werd gesproken, maar ik ken hun klank en weet wat ze betekenen.

De talrijke volksgenoten om ons heen verdwijnen een voor een naar binnen, maar hun plaats wordt meteen door nieuwkomers ingenomen. Als wij een medebewoner van onze stad Jenn zien, groeten we met een lichte krulling van onze middenstaart. Mijn eigenoten Coda en Garn en ik, onze buitenstaarten intiem verstrengeld, spreken op fluisterton met elkaar. We weten niet waarom we fluisteren; iedereen om ons heen doet het.

Garn gaat naar Ibsen, een prachtige keus, maar wel wat afgezaagd. Per Gynt wil hij zijn. Coda, die van ons drieën de rapste prater is, een retorisch talent, galmend declamator van ellenlange verzen, zal voor één keer de ware gevoelens van Cyrano delen, voor één keer de bezielende adem van Rostand niet alleen horen, maar ook voelen en verklanken.

Zelf heb ik een minder gevraagd file uit de sensotheek van het Gnostisch Instituut opgevraagd. Hoewel ik persoonlijk hem gelijkstel aan het niveau van Charles de Coster, heeft Constant Janssen zelfs bij ons veelbelesen volk nauwelijks naam. Hij kwam uit de buurt van Adam, net als bijvoorbeeld Jan de Hartog. Onze familie schijnt een soort band te hebben met dit plekje op

de planeet Aarde: de keus van twaalf van mijn vaders en alle vijf mijn moeders viel op Jan de Hartog. Alleen al om redenen van jeugdige opstandigheid moest ik dus iemand anders kiezen. Mijn eerst nogal provocerende keuze voor Janssen is in de loop van de jaren geschraagd door eerlijke overtuiging en oprecht enthousiasme van mijn kant.

Zacht sissend plagen mijn vrienden me zelfs op dit laatste ogenblik met mijn zonderlinge voorkeur, maar aan de warmte van hun staarten bemerk ik, dat zij in een diepere laag van hun brein mijn keuze niet betwisten, maar veeleer benijden. Voor mij is Janssen een gigant van het neosentimentalisme. Van hem is het voortreffelijke schrijversadagium: 'Je moet niet alles opschrijven wat je voelt, maar wél alles voelen wat je opschrijft.'

De sensotheek heeft niet alle schrijvers in voorraad. Het lokale aanbod is uiteraard oververtegenwoordigd, en sommige banden – Gogol, Joyce, Musil, Vian – zijn in een grijs verleden verloren gegaan. De catalogusvermelding van hun werk – ach, wat zal ik uitweiden: tussen onze tiende en dertigste cyclus hebben we immers allemáál die beruchte rijtjes van buiten geleerd? 'In de volgende les komt er een repetitie van het gedeelte PA tot en met PO. Denk erom: niet alleen de schrijvers, maar ook hun

werken en hun literatuurhistorische classificatie in drie decimalen.’ Hoe komt het dat ik nu opeens last krijg van jeugdherinneringen? Ik vraag het Coda en Garn, maar zij weten het niet. Ben ik dan echt een buitenbeentje? Heb ik te lang in het Cholmeer gedreven?

Binnen nemen we kort, schijnbaar onverschillig, afscheid van elkaar.

Ik ga naar kamer 0237. De munt die de portier mij heeft gegeven nadat ik mij uitgebreid had geïdentificeerd lijkt te branden in mijn hand. Zonder munt blijft elke cabine van de Emotiebaan leeg en dood.

De kamer bevindt zich op de tweede verdieping. Ik steek de munt in de daarvoor bestemde gleuf naast de deurklink, razendsnel de kans berekenend dat het mechanisme juist hier en nu zal haperen. De klink geeft mee. Ik stap naar binnen en constateer met eigen ogen dat de verhalen wáár zijn: het is een donker, kaal vertrekje. De vier wanden – met inbegrip van de nu achter mij gesloten deur – en de vloer plus het plafond stralen een zwak, diffuus licht van onbekende herkomst uit, dat in sterkte overeenkomt met dat van het tweede schemeruur bij ons in Jenn. O Jenn, hoe zal het je vergaan als ik

er niet meer ben? Zullen je eieren hun alom beroemde vruchtbaarheid behouden?

Wat een vreemde gedachten. Als ik niet beter wist zou ik ze sentimenteel noemen.

In het midden staat een krukje, hecht verankerd in de vloer door middel van een metalen paaltje. De vorm van het langwerpige zeteltje staat mij toe een comfortabele positie te kiezen, waarbij ik steun op mijn middenstaart, terwijl de buitenstaarten op natuurlijke wijze afhangen, bijna tot op de vloer. Vanaf het midden van het plafond hangt een zilverglanzende helm aan een spirallende zwarte kabel, als een rijpe gallave aan onze gallaboom. Ik zet de helm, die kneedbaar is als zachte plasticfolie, op mijn hoofd en laat de gepolariseerde oogkap naar beneden zakken.

Ik handel als in een droom. Een mensendroom, wel te verstaan. Zelf dromen wij niet. Ik sta er niet bij stil dat ik over enkele ogenblikken mijn levensvervulling zal bereiken – in een objectief tijdsbestek van maar een paar honderd tellen, al duurt de belevenis subjectief gelukkig veel langer – en ik verricht de nodige handelingen, die ik als kind vaak heb geoefend in het Simulatiecentrum in Jenn, met de precisie en gedachteloosheid van een

automaat. Ik voel geen enkele emotie. De betovering werkt nog niet.

Ik druk de twee knoppen aan weerszijden van de helm in en sluit mijn ogen. De helm en allerlei onzichtbare stralingsfrequenties buiten de helm om beginnen mijn brein te masseren. Zachtjes tel ik tot zestig. Zo luidt de instructie. Geamuseerd, afstandelijk, verbaas ik me voor de zoveelste keer over dat oerrelict van een verdwenen beschaving: het getal twaalf als een eenheid om te tellen, voor mensen met vijf vingers aan twee handen en vijf tenen aan twee voeten.

En dan open ik mijn ogen.

Of ik denk dat ik mijn ogen open.

Of wellicht worden mij de ogen geopend.

Ik zie.

Kleuren zie ik. Eindelijk ervaar ik wat kleuren zijn. Ik ken hun namen, maar nu pas begrijp ik waarom er zoveel namen zijn voor kleuren. O, hoe subtiel, maar hoe overduidelijk zijn de verschillen! Geen twijfel mogelijk: elke kleur verdient zijn eigen naam, al moeten we duizend namen bedenken! Bruinrood is heel iets anders dan roodbruin, en die grijze rook van een sigaar wordt lichtblauw in het schijnsel van een lamp.

Ik voel.

Ik ben ondergedompeld in een bepaalde sfeer en voel me in een ongekennde, maar hoogst aangename stemming. Lui en ontspannen, lichtelijk ontevreden, maar gerust en veilig en nogal vadsig voel ik me. Verzadigd als een oude, kalme leeuw na zijn maal; met een half oog speurt het dier, zonder er echt in te geloven, naar onregelmatigheden die zich in zijn domein zouden kunnen voordoen, maar in wezen voelt hij zich heer en meester over alles en iedereen, met inbegrip van de leeuw. Alleen het besef van zijn vorderende leeftijd knaagt aan een randje van zijn geest.

De vergelijking dringt zich op. In boeken zijn dergelijke gevoelens virtuoos beschreven door grootmeesters van de taal, maar nu heb ik ze zélf!

Ik denk.

Ik?

Wij denken. Ikzelf en de persoon die ik nu ben.

Ik ken de woorden waarin deze gedachten, de gedachten die nu komen, zijn vastgelegd. Ik heb ze honderd keer gelezen, woord voor woord gespeld, geciteerd tegenover mijn eigenoten. Nu ken ik niet alleen de woorden, maar ook de gedachten zélf. Wat een rijkdom! Er is 'ruis' bij gedachten, merk ik nu. Ze zijn niet zo helder

als de schrijver ons kan doen geloven, ze zijn altijd maar het product van één stukje van je geest. Allerlei nevingedachten flitsen tussen de hoofdstromen door alle kanten op. Niet meer als je ze opschrijft, ze zeef door de mazen van de taal en alleen de grijpbare brokjes in woorden vat. Net meer als je ze effectief navertelt.

Maar er is achtergrond als je aan het denken bent als mens: geroezemoes van medemensen, gevoelens van honger of dorst, of kiespijn; als je nodig naar de w.c. moet, je zorgen maakt voor morgen, in een flits aan je vroegere geliefde denkt, of aan je verloren jeugd in het algemeen; hoe aardig bukt die bardame daar, het is mijn beurt om een rondje te geven, *panta rhei*, vader en moeder dood, straks is het mijn beurt, wat doe ik als ik thuiskom vanavond, op mijn leeftijd, zou ze te versieren zijn? Duizend gedachten houden je geest bezig, allemaal tegelijk, of je het weet of niet. En af en toe komt er één helder en krachtig door, als het krijsen van een meeuw boven het niet aflatende gerommel van de branding.

Zo denken de mensen. Zo voelen ze. Zo zien ze.

En hij ook.

Wij ook.

En ik.

Avonden als deze doven niet uit. Hun warmte gloeit na, kleine sintels, diep onder de as, onzichtbaar aanwezig, voortsmeulend restant van wat daarstraks nog een flakkerend vuur met fiere vlammen was, maar nu niet meer dan een onbeduidend, zielig restje dat wacht op een vleugje wind dat nooit meer zal komen.

We zaten in het onbehaaglijke grensgebied tussen de namiddag en de vooravond – te vroeg om aan dineren te denken, maar laat genoeg om de voorboden van weer een nieuwe, eenzame nacht te herkennen. Vier mannen, van middelbare leeftijd en ouder, maar nog niet verzoend met hun huidige positie van ouwe zak, laat staan met de dood.

De speelkaarten lagen nutteloos op het namaak-Perzisch tafelkleed, een perfect iconografisch symbool van *vanitas* en van ons, de vier spelers.

Pepers had als altijd de stand bijgehouden en tekende nu, in gedachten verzonken, poppetjes op zijn schrijfblokje. Door zijn lichtblauwe ogen had hij als enige van ons viertal een schijn van jeugdigheid in zijn gezicht weten te bewaren. Nu hoefde de schijn niet te worden opgehouden. De ogen zagen noch de pen, noch iets anders. Zoals altijd wanneer de conversatie even stilviel, weerspiegelden zij pure leegte.

Broste had de hele middag zitten winnen, maar zijn beweeglijk gezicht had daarbij geen spoor van tevredenheid getoond en geen sprankje persoonlijke belangstelling voor zijn kaartvrienden. Nu zijn hand geen kaarten meer bevatte, zijn snelle geest geen vluchtweg meer had, keek hij dof voor zich uit. Hij was de oudste van ons vieren, de rijkste, de briljantste. In elk ander gezelschap – en meestal ook in het onze – was hij vitaal en energiek, maar nu trok hij moedeloos aan zijn sigaar, staarde naar de volle asbak en zweeg.

Het was alsof de tijd stilstond. Alsof ik, als een toerist, de gelegenheid kreeg de in steen gehouwen beelden van mijn kaartvrienden te bestuderen in het schemerige licht van de vochtige, ongastvrije herfstlucht buiten en de rozerode schemerlampjes aan de wand. Er zijn van die ogenblikken dat de natuur gemene zaak maakt met de somberste kant van ons gemoed, daar, waar onze zelfkennis en ons geweten zetelen. Dit was zo'n ogenblik. We wisten het alle vier. We voelden ons futiel en verlaten. De pluchen sfeer van de herberg, vergane glorie, eiken lambrizing, leek ons stilzwijgen aan te moedigen, ja, af te dwingen. De wijnrode vloerbedekking, de zesarmige, vuilkoperen kroonluchters – namaak, namaak! – alles spande samen en kleefde ons

vast in een lelijk, bizar web van kitsch, aftakeling en overbodigheid.

Ineens begrepen we, dat we elkaar niet echt kenden, al speelden we al meer dan tien jaar kaart met elkaar. Geen van ons had zich ooit laten verleiden tot het stellen van indiscrete vragen, laat staan het beantwoorden daarvan. Onze vertrouwelijkheid beperkte zich tot de oppervlakkige conversatiethema's van *gentlemen* onder elkaar: geld, politiek en hoeren.

De kasteleinse was nieuw. Het was een fraaie halfbloedvrouw, die op dit stille uur de zaak in haar eentje runde. Haar man – die zich graag Ome Kees liet noemen – hadden wij vandaag nog niet gezien, maar vorige week had hij de komst van zijn nieuwe echtgenote uitvoerig aangekondigd. Zij bracht ons volle glazen. In de onbehaaglijke sfeer van het moment leek zij de enige nog levende persoonlijkheid in de gelagkamer te zijn. Met een knikje gaf ik haar te kennen dat dit rondje op mijn rekening kon worden bijgeschreven. Haar donkere ogen keken mij doordringend, ernstig aan. Haar gezicht vertoonde geen spoor van de obligate glimlach die van bedienend horecapersoneel verwacht wordt. Ik meende zelfs een glimp van afkeuring, van walging zelfs, in haar ogen te zien.

(Zou zij te versieren zijn? Waar is Ome Kees?)

Ook dit intermezzo van nieuwe drank – altijd een bron van kwinkslagen en platitudes – verbrak het stilzwijgen rond onze tafel niet. En wij waren de enige gasten. Bijna voelde ik mij geroepen een anekdote te gaan vertellen, toen ik Gommer zag.

Gommer zat tegenover mij. De grove rimpels in zijn voorhoofd verdiepten zich. Peinzend draaide hij het wijnglas rond in zijn handen, schielijk, beurtelings in beide richtingen, alsof hij zeefde naar korrelgoud. Diep wijnrood was de drank, en door het draaien van het glas weerspiegelde het vloeistofoppervlak het licht van de rozerode lampen in een grillig, maar vloeiend patroon. Gommer keek er wel naar, maar zag het niet. Door zijn fors, zwaar postuur leek het sierlijke wijnglas eigenlijk te fragiel en misplaatst in zijn grove knuisten. Zijn zware bril zakte voortdurend af naar de punt van zijn neus, en als hij zich op zijn gemak voelde liet Gommer hem daar rusten. Je bracht hem in verlegenheid als je rechtstreeks in zijn zachte, donkerbruine ogen keek.

‘Het moet in 1934 zijn geweest,’ zei hij, zijn bril opduwend. ‘Ik werkte in Indië, was jong en ambitieus. Te groen om het leven daar, het leven überhaupt te begrijpen. Ja, wel Frans, Engels en Duits op school gehad.

Stuurman bij de grote vaart was ik. Heel romantisch. Op een dag ging ik aan wal in Soerabaya. In mijn eentje. Een kennis had me een eethuisje aanbevolen waar je een sensationele zwaarddans kon zien.’

Hij vertelde hortend, alsof hij moeite had de zinnen over zijn lippen te krijgen. Instinctief wist ik, dat hij een ongewoon verhaal wilde vertellen, maar dat elke interruptie nu fataal zou kunnen zijn.

Hij was over een drempel heen, maar zou nog nét terug kunnen springen.

‘Bij de ingang struikelde ik over een inheems meisje, met blote voeten, dat verondersteld werd de entree in het oog te houden, maar op dat moment juist een zwerfkatje aanhaalde. Ze zat op haar knieën in het halfdonker, vlak achter de ingang. Ze stamelde verontschuldiging, waarbij ze mij met grote, onbedorven, bruine ogen onbevreesd aankeek. Daarna sloeg ze op een kleine gong om mijn komst aan te kondigen. Ze had een wit jurkje aan, dat niet eens tot halverwege haar knieën reikte en haar lichtbruine beentjes accentueerde. Een jaar of twaalf was ze. Onbedorven. Onbevreesd. Een wit vlekje in het halfduister van de hal. Mijn Wit Vlekje.’

Opnieuw schoof hij zijn bril op zijn plaats. Vanuit mijn ooghoek zag ik de kasteleinsvrouw geboeid luiste-

ren, maar Gommer leek dat niet op te merken. Hij nam een flinke slok. Ons passief zwijgen was overgegaan in actief luisteren.

‘Tussen de wankelende tafeltjes, schaars bezet met gasten, was een ruimte van zo’n vier bij vier meter uitgespaard. Daar verscheen, halverwege mijn maaltijd, een reusachtige man, halfnaakt. Zijn donkerbruine huid glansde van de olie in het gedempte licht van de misplaatste Europese schemerlampen aan de wand. De jongen die mij en de anderen geruisloos had bediend, ging met gekruiste benen in een hoekje zitten en begon een paar simpele slaginstrumenten te bespelen. De grote man zwaaide met zijn kromme zwaard, gooide zijn hoofd in de nek, hoekte zijn knieën, zette zijn borstkas uit. De dans was begonnen.’

Het zweet parelde nu in dikke druppels op Gommers voorhoofd. Als in trance sprak hij. Aarzelend, maar tevens met ongewone trefzekerheid, koos hij zijn woorden, alsof hij een rijtje lang geleden van buiten geleerde Duitse voorzetsels opzei.

‘Het tempo van de dans werd steeds hoger. Het gemeen uitziende zwaard zwiepte zovend door de lucht. De jongen aan het slagwerk gaf een lange roffel die plotseling afbrak. De danser verstijfde in gehurkte

houding. Zelfs zijn gelaatstrekken leken te bevriezen, maar zijn bovenlichaam zwoegde en glom van het zweet.

Toen betrad het meisje de dansvloer.

Ze liep sierlijk op haar blote voeten, het hoofd hoog geheven. Kinderlijke onschuld straalde van haar gezicht. Hoewel ze haar best deed ernstig te kijken, zoals het echte artiesten betaamt, kon je een amper onderdrukt spoortje van een zenuwachtige glimlach om haar lippen bespeuren. In dit wat helderder licht bleek haar jurkje groezelig wit en nog korter dan ik al had gedacht. Als ze haar armen omhoogstak kon je haar broekje zien. Ook wit. Ze was een Wit Vlekje.’

Hij ademde nu zwaar. Ik zag de kasteleinsvrouw elk woord inzuigen dat werd gesproken. Misschien – zo schoot het plotseling door me heen – was zij het eigenlijke publiek van deze bekentenis. Niet ons, zijn kaartvrienden, maar háár sprak Gommer toe.

‘Zij ging recht voor de danser staan en de jongen begon weer te trommelen. De grove, natte man begon een nieuwe reeks zwaaibewegingen, links, rechts, omhoog, omlaag: een onvoorspelbaar patroon. Maar elke tien of vijftien seconden scheerde het zwaard vlak boven de vloer in een wijde cirkel, het snijvlak naar voren gericht. Het meisje sprong er sierlijk overheen. Daarbij

produceerde zij nu het zelfverzekerde lachje dat van beroepsartiesten verwacht wordt, maar ik zag ongerustheid in haar ogen. Zou ik opstaan en proberen een eind te maken aan dit ongepast vermaak? Nee, teveel smoesjes bij de hand: ervaren artiesten, broodwinning niet aantasten, 's lands wijs, 's lands eer, concentratie niet verbreken, dat is gevaarlijk.'

Hij pauzeerde even.

'Ik deed dan ook niets,' vervolgde hij, zachtjes sprekend. 'Het ritme van de dans werd steeds wilder, steeds verrassender. Plotseling veranderde het stramien van de uithalen met het zwaard. Op onvoorzienbare ogenblikken doorkliefde het nu zoevend de warme lucht, in halve cirkelbogen, ter hoogte van de schouders... de schouders van het meisje. Ze moest schielijk neerhurken om niet onthoofd te worden. En ze hurkte. Drie keer, vier keer. In haar blik zag ik doodsangst, maar ik bleef zitten en zwijgen. Ik stak geen vinger uit. Ik was bang me belachelijk te maken. Ik schaamde me.'

De vrouw van de kastelein liet een glas vallen.

'Na de dans liep het meisje langs mijn tafeltje. Ze keek me niet aan en zag ook niet dat ik, om mijn geweten te sussen, een zilveren rijksdaalder naar haar toe stak.

Aan de buitenkant van haar rechterbeen, vlak boven de enkel, zag ik nu een breed, horizontaal litteken.'

Gommer leek opgelucht. Het moeilijkste stuk van zijn verhaal had hij nu verteld.

'Ik droom nog steeds van haar. Ze is een Wit Vlekje op mijn netvlies gebleven. Ze heeft me de ogen geopend voor mijn onbeduidendheid. Het ging niet om mijn lafheid op het moment zelf, al was dat op zichzelf een schokkende ervaring. Ik had een gebaar moeten maken, hoe nutteloos dat eenpersoons protest ook zou zijn geweest. Maar de werkelijke reden van de zelfverachting die ik sinds die dag ergens diep in mij voel, en die mij toen in één flits van inzicht volkomen helder werd, was veel algemener van aard. Ik had nooit goed beseft hoe sommige, ja, hoe véle mensen moesten leven, of ze het prettig vonden of niet. Ineens begreep ik dat. En meteen wist ik dat ik mijn leven lang geen poot zou uitsteken om er iets aan te veranderen. Toen kende ik mezelf.'

Wij knikten zwijgend. Ieder mens heeft een keerpunt in zijn leven. Dan worden hem de ogen geopend en daarna wordt het nooit meer zoals vroeger. Ikzelf... Vol begrip keek ik naar Gommer, die als een vaatdoek in zijn stoel hing en geen enkele poging meer deed om de stoere

zestiger uit te hangen. Mijn eigen machteloosheid en woede toen ik door háár... Zou ik het opbiechten?

Broste was me voor.

‘Ik kende haar,’ zei hij nadenkend. ‘Ik kén haar!’ Triomfantelijk nu. Hij sloeg met zijn vuist op de tafel en bestelde op luide toon een rondje. Zonder te kijken wist ik zeker dat de kasteleinsvrouw onze tafel met een verachtende blik bekeek. Maar Broste had een bloes op zijn wangen en een brede smile om zijn mond.

‘Jezus, Gommer, wat een toeval. Dat litteken boven de rechter enkel laat geen twijfel voor misverstand. Ik was in ’46 in Soerabaya en dit meisje bediende in de kroeg van Njonja Alissa, zo heette die matrone, geloof ik. Het meisje zelf werd Tamara genoemd. Ze was een jaar of vijfentwintig, een tikkeltje te mollig, als je het mij vraagt, maar er zijn zat mannen die dat mooi vinden. Het was een opgewekte meid, verdomd populair... Jezus, Tamara!’

Ik zag dat Gommer lijkleek wegtrok en naar adem hapte als een vis op het droge.

‘Wat deed jij in Soerabaya?’ vroeg ik.

‘Zaken,’ zei Broste. ‘Het was er toen een rotzooi met al die Engelse soldaten en er was plenty vraag naar goed juridisch advies. Ik had het er druk mee. Die Tamara

ging met iedereen naar boven, ook met mij. Mijn vrouw zat ik Holland, begrijp je.’

De ene vertrouwelijkheid lokte de andere uit. We knikten vol begrip, alsof we wilden zeggen: vertel ons maar niks, wij kunnen over onszelf ook nog een aardig boekje opendoen. Maar Gommer verroerde zich niet en zelf had ik een ijzig gevoel in mijn hartstreek. Ik zag, zonder bewust iets op te merken, dat de kasteleinsvrouw als een slaapwandelaarster kwam aanlopen met een vreemd uitziend dienblad – maar wat er precies vreemd aan was zou ik niet kunnen zeggen.

‘Ik heb met haar ook gepraát,’ zei Broste, en als enige lachte hij even om het grapje. ‘Ik vroeg hoe ze aan dat litteken was gekomen en ze vertelde dat ze als kind een zwaarddans met haar vader had gedaan. Verdomd, Gommer, wat is de wereld toch klein.’

En toen zei hij het. Lachend, joviaal, zomaar, tussen twee trekken aan zijn dikke sigaar door, zonder zich te storen aan het feit dat ik mijn stoel naar achteren schoof en opstond – een laatste, tot mislukken gedoemde poging hem de mond te snoeren.

‘Waarachtig, Gommer,’ riep hij, ‘je bent haar te vroeg tegen het lijf gelopen. Het was een verrekt goeie hoer, dat Wit Vlekje van je!’

Er is nog magie in de wereld.

In een flits drong het tot me door dat de kasteleinsvrouw, bruin, Indisch, gezet, óók ooit iemands Wit Vlekje was geweest. Ik zag nu ook wat er zo vreemd was aan het dienblad dat ze met haar linkerhand stevig vasthield: het was de ouderwetse revolver waarvan we allemaal wisten dat de kastelein die achter zijn geldlade bewaarde en die nu plechtig, tussen vier tulpglazen, naar ons toe werd gebracht. Zij pakte het schietwapen in haar rechterhand.

Er is nog gerechtigheid in de wereld.

Terwijl ik naar de deur liep, hoorde ik hoe zij het blad met de glazen liet vallen. Alle kleuren werden fletser.

Ik greep de klink van de deur vast.

Wij duwden de klink naar beneden. We hoorden het eerste schot. Wij? De klink vervaagde, de deur verdween, het diffuse licht van de lampen loste op in de grauwe tinten van kamer 0237 van het Gnostisch Instituut. Ik wist het al zonder te kijken.

Ik weet het zonder te kijken. Mijn vijf ogen lijken te tranen – maar dat is onzin. Wij hebben geen traanklieren en kunnen alleen daarom al niet huilen. De mist voor mijn ogen trekt op. Ik zie geen kleuren meer. Kamer 0237 is leeg en alles is weer grijs, donkergrijs en zwart.

Mijn twee eigenoten zijn evenzeer onder de indruk als ik. Zwijgend lopen we terug naar ons hotel. Niemand heeft de behoefte de anderen deelgenoot te maken van zijn ervaringen. We hebben het nog te druk met het analyseren en reconstrueren en verwerken van wat onszelf zojuist is overkomen.

Mijn gedachten worden helderder. Ergens diep in mijn binnenste bespeur ik een dreinend gevoel (gevoel!) van ontevredenheid, van langzaam groeiende woede.

Komt het door de beginscène uit de sage van Wit Vlekje, voorvechtster van de onderdrukten? Nee, het is één van de vele anekdotes waarin Wit Vlekje, nu eens als lichtbruine kleurlinge, dan weer als helblonde Scandinavische, verrassend in het strijdperk treedt. Haar daden worden te boek gesteld door een ik-persoon, een verteller – is het telkens wel dezelfde? – die soms vierde man is bij een partijtje kaarten, maar vaker een reiziger die tijdelijk gestrand is in verre, afgelegen oorden.

De ervaring in kamer 0237 heeft me meer begrip gebracht voor een bekende, tot dusverre voor mij nogal raadselachtige uitspraak van Janssen, tevens het motto van zijn cyclus over Wit Vlekje: ‘Niet het leven maakt de emoties, maar de emoties maken het leven!’ En ik begrijp nu ook beter waarom de mensen zeiden dat Janssen

‘retoriek noch sentimenten schuwt in zijn dooltocht door de archetypen van het menselijk gemoed.’ Maar dit alles is nog geen reden voor het kille gevoel (gevoel!) van kwaadheid dat zich als een ijsklomp in mij uitbreidt.

Ben ik woedend omdat ik de scène voortijdig heb moeten verlaten? Nee, ik hoefde niet met eigen ogen te zien hoe Wit Vlekje haar superieure verachting vormgaf door de uitgezakte heren met een paar waarschuwingschoten te dwingen zich tot op hun sokken te ontkleden en vervolgens de straat op te jagen. Ik weet dat de verteller, zoals altijd, gespaard werd.

En toch vormt zich toorn in mij. Hoe langer ik nadenk, hoe beter ik begrijp wat er aan de hand is. Machteloze woede – o, ik moet de woorden nog vinden om mijn geschoktheid en mijn verwarring, mijn *gevoelens* te beschrijven – ziedende woede baant zich onstuitbaar een weg door mijn lijf, naar mijn hersens, naar mijn ledematen. Ik wil iets breken, iets kapotslaan, in elkaar trappen!

We zijn bedrogen!

Zie mijn twee eigenoten daar naast mij voort-sjokken, niet opstandig, zoals ik, maar gelaten en passief op hun laatste gang, ónze laatste gang. Honderd cycli

leven wij zonder enig gevoel, zonder een enkele emotie. Aan het eind wacht de Emotiebaan. Dan de pil.

We zijn misleid!

Straks, in onze hotelkamer, zullen wij de pil innemen en op bed gaan liggen, zoals al miljoenen volksenoten vóór ons. Daarna zal niemand nog iets van ons vernemen. We slapen in en worden nooit meer wakker. Een leeg leven wordt netjes beëindigd, niet door de pil – die ons alleen rust en slaap en vrede geeft – maar omdat na alle cycli van ons leven nu eenmaal één tel de laatste moet zijn. Onveranderlijk blijft ons biologisch tijdklokje stilstaan bij de laatste tel van de honderdste cyclus, ook als we geen pil nemen... Of niet? Wie heeft het ooit geprobeerd? Wie heeft het ooit aangedurfd, in de kortstondige roes na de Emotiebaan, zijn pil *niet* te slikken en *niet* willig op bed te gaan liggen? Wordt misschien die hele Emotiebaan uitsluitend gebruikt om ons gedwee te laten meedoen aan een of andere bureaucratische routine?

We zijn misbruikt!

Hier op Aarde, zeventig lichtjaren van huis, mogen wij eindelijk één momentje proeven van het leven. Eén kort ogenblik mogen wij weten wat het is een méns te zijn: gevoelens te hebben, dingen te vergeten die je

onwelgevallig zijn, totdat ze op een sombere namiddag, als je weinig weerstand hebt, weer opduiken en je naar de keel grijpen, maar je tevens duidelijk maken dat je een uniek levend wezen bent, dat je lééft. Maar wij, die geen mensen zijn, onthouden alles en voelen niets.

En de mensen, die Emotiebanen hadden kunnen maken voor ons allemaal, waardoor we op de duur wellicht een eigen gemoedsleven hadden kunnen ontwikkelen – we hebben ze gedood. Hoe subtiel is hun wraak: één Emotiebaan voor slechts een kleine elite van al onze miljoenen.

We zijn belogen!

Onze wetenschappers kunnen geen Emotiebaan maken, zeggen ze. O nee? Ik twijfel aan hun woord. Waarom sluiten ze hun eiland Gamm dan zo rigoureuus af voor buitenstaanders? Ze beweren ook dat wij niet het vermogen hebben gevoelens te ervaren. Ze liegen! Mijn gevoel van woede is echt. Het is ruw, het is ongericht, het is primitief, toegegeven, maar juist daardoor weet ik dat het honderd procent echt is.

Er moet heel wat veranderen, thuis.

Steeds weer denk ik terug aan dat lange, schokkende moment in kamer 0237 waarin ik herboren werd. De

geschiedenis van de mensen, hun boeken en verhalen, ze zijn rijk aan beschrijvingen van keerpunten als deze. Nooit heb ik die woorden letterlijk genomen, steeds heb ik gedacht dat ze een verhaaltechnisch markeringspunt waren, meer niet. Maar na deze persoonlijke ervaring weet ik wel beter. Het was alsof in een overvolle, donkere kamer na honderd cycli ineens alle deuren en ramen werden opengezet, waardoor licht en frisse lucht en de geur van bloemen en de geluiden van de natuur het bedompte interieur konden overspoelen en doordrenken met leven. Ik zag, ik voelde, ik dacht opeens als een mens.

Ik zie nog steeds.

Geen kleuren meer, geen menselijk decor. Maar mijzelf zie ik, mijn eigenoten, mijn volk, met ongewone scherpste en helderheid.

Ik voel nog steeds.

Niet meer de onderdrukte hartstochten en de subtiële sentimenten die de menselijke lezers van het proza van Janssen van tijd tot tijd meegesleept moeten hebben, als de onderstroom, verraderlijk, van een brede rivier. Maar ik voel kale leegte, naakt verdriet en vooral onbeheerste woede.

Ik denk nog steeds.

We zijn een volk van lemmingen. Redeloos gaan wij ons einde tegemoet. Vee dat zich vrijwillig naar de slachtbank begeeft en aan de slagers geen aandacht schenkt. En ik denk nu als een méns. Dat heb ik eigenlijk altijd al een beetje gedaan, besef ik nu; zelfs mijn eigenoten denken hoogstens aan twee of drie dingen tegelijk, maar ik kon wel tot tien komen. Zelfs nu, terwijl mijn geest wordt overheerst door woede die een uitweg zoekt, spelen in hoekjes van diezelfde geest de meest vreemde gedachten een soort haasje-over. Janssen heeft ooit in scherts gezegd: 'Sinds de opkomst van die grote flatgebouwen met al hun glas kun je als schrijver tenminste weer met omvangrijke raamvertellingen komen.' Is er een raamvertelling na de dood? Rare collages in mijn geest...

Mijn vrienden horen me aan, maar ze luisteren niet.

'Zou jij niet nog vele cycli lang je herinnering aan de echte Cyrano willen bewaren?' vraag ik Coda.

Even lijkt ik belangstelling te zien in de formatie van zijn vijf ogen. Maar dan slikt Coda zijn pil, gaat op bed liggen en sluit zijn ogen. 'Vaarwel, vrienden,' zegt hij.

Ik wend me tot Garn. Van hem verwacht ik meer begrip, maar ook hij heeft de pil, die we bij onze terugkeer in het hotel hebben ontvangen, al in de hand.

'Misschien gaan we juist dóór die pil wel dood,' zeg ik. 'Wat hebben we te verliezen?'

'Pijn, onrust. valse hoop.'

'Maar we hebben een boodschap voor ons volk,' zeg ik. 'We kunnen het lot van de komende generaties duizendvoudig verbeteren. Als we maar willen. Als we maar durven.' Even maak ik een vreemd geluid. 'Hoor maar, ik lách,' zeg ik. 'Hebben wij ooit vermoed dat wij kunnen lachen? We kunnen het! En nog veel meer!'

'Je laat je meeslepen door illusies,' zegt Garn. 'Je geest is niet meer helder. Het is duidelijk dat onze grens met reden aan het eind van cyclus honderd is getrokken.'

Het komt mij voor dat hij niet alleen mij, maar ook zichzelf wil overtuigen. Ik waag één laatste poging. 'Denk aan Jenn,' zeg ik. 'Denk aan de nieuwe eieren.'

Hij slikt zijn pil en gaat op bed liggen. 'Ik wens je succes,' zegt hij nog, en dan sluit ook hij zijn ogen.

Ik ben alleen met de zachte ademhaling van mijn eigenoten. Straks, ik weet niet hoe laat, zal deze ophouden. Dan zullen de bedden in een soepele, geruisloze beweging opklappen in de wand. De lichamen zullen worden afgevoerd door de grote metalen buizen die een gigantisch netwerk vormen in en tussen de hotels

in Adam, maar die je niet ziet en waarover niemand spreekt, al weten we allemaal dat ze er zijn.

Ik heb mijn pil op het bed gelegd.

Zelf zit ik op de vloer, met mijn rug tegen de kamerdeur. Ik heb de vensterruit gedepolariseerd zodat ik uitzie op de grijze skyline van het nieuwe Adam. Soms verbeeld ik me een vleugje kleur – lichtblauw, bleekgroen – te zien in de lucht. Dat moet gezichtsbedrog zijn, een hallucinatie. Allerlei nieuwe gedachten schieten door me heen. Misschien slaat het Gnostisch Instituut ze wel op, bedenk ik opeens. Word ik straks gewoon een file 'Janssen geannoteerd' in deze Emotiebaan? Het idee windt me op.

Want ik ben veranderd, ik ben zelf een auteur in wording. In mij voel ik een onverzettelijke woede, die nog steeds in kracht toeneemt. We zullen zien!

Ik kijk naar buiten en wacht.

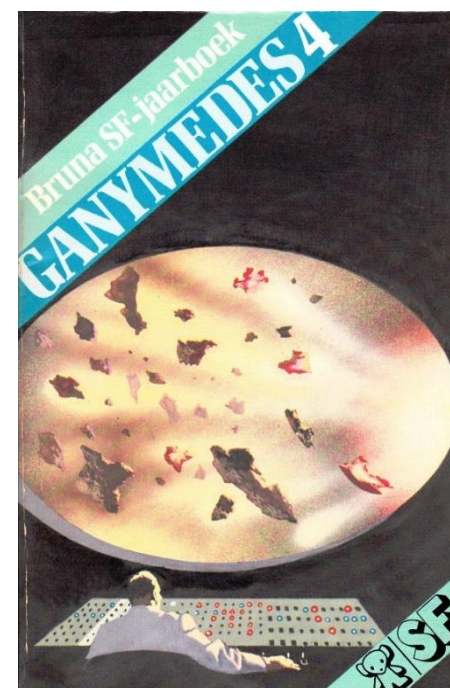
Ik, een Wit Vlekje? Een droom? Ondertitel: hersen-spinsels van het buitenbeentje van een trias?

We zullen zien.

Ik wacht.

Peter Cuijpers, 10 september 2020.

Details veranderd ten opzichte van de versie in *Ganymedes 4* (1979). Aan het einde enkele verhelderende regels toegevoegd. Hiermee won ik geen eerste prijs in de jaarlijkse sf-verhalen-wedstrijd, maar het is toch een van mijn favorieten. Het woord 'emotiebaan' ontleende ik aan Jan de Hartog, die het in een van zijn F.R. Eckmar-misdaad-verhalen introduceerde. 'Constant Janssen' was mijn eigen pseudoniem in het filmblad *Skoop*. Met dank ook aan W. Somerset Maugham, van wie ik een grote fan was.

Omslag door Karel Thole.